

Дитина у світі мистецтва

Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)

Олена ПОЛОВІНА,
канд. пед. наук,
доцентка кафедри дошкільної освіти,
Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка

Головною метою мистецької освіти є насамперед гармонійний розвиток особистості, формування ціннісного ставлення до краси, загальної культури, що є основою моральності, а також творчого підходу до життя. Як реалізувати ці завдання на практиці відповідно до вимог оновленого Базового компонента дошкільної освіти, розповідає одна зі співавторок документа і комплексної освітньої програми “Дитина”.

ЧИТАЙТЕ У СТАТТІ

- ✓ Яка роль мистецької освіти в розвитку особистості?
- ✓ Як формувати мистецько-творчу компетентність дошкільника?
- ✓ Які методи, засоби і прийоми є найефективнішими?

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Мистецтво є своєрідним індикатором рівня культури суспільства загалом та особистості зокрема. Крім того (і це надзвичайно важливо!), воно здатне надихати, мотивувати й спонукати особистість до самовдосконалення. Тож не випадково назва освітнього напрямку — “Дитина у світі мистецтва” — набула нового звучання в останній редакції Базового компонента дошкільної освіти та, відповідно, в оновленій комплексній освітній програмі “Дитина”. Автори прагнули таким чином **зробити акцент на ролі мистецтва в розвитку особистості дитини та в дошкільній освіті загалом.**

Мистецька освіта дошкільнят не має на меті виховання художників, музикантів, акторів. Але здібності, якості, компетентності, що формуються і розвиваються в мистецьких видах діяльності, є інструментом творення дитини як особистості

та збереження її унікальності. Залучення до мистецтва не лише збагачує особистий, індивідуальний досвід взаємодії дитини зі світом, а й допомагає їй навчитися проникати у внутрішній світ іншої особистості. Такий досвід сприяє формуванню особистісної компетентності дошкільника, адже завдяки йому розвивається така базова характеристика як емпатія.

Ефективний вплив мистецтва на особистість дитини можливий лише за умови, що на передній план у мистецькій освіті виходитимуть не теоретичні й технічні, а *емоційні та чуттєві орієнтири.*

У новій редакції БКДО як Державного стандарту дошкільної освіти **мистецько-творчу компетентність** визначено як *здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час освітньої та самостійної діяльності.*

Введення дитини дошкільного віку у світ мистецтва передбачає:

- ♦ розвиток здатності емоційно-чуттєво сприймати об'єкти і явища довкілля;
- ♦ забезпечення умов для самовираження в процесі мистецької діяльності.

ЯКІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРІОРИТЕТНІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ?

Реалізація завдань освітнього напрямку “Дитина у світі мистецтва” передбачає залучення вихованців до різних видів мистецької діяльності в умовах, спеціально створених для розвитку їхніх здібностей, формування здатності до самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери, спрямованість на набуття ними життєвих навичок під час освітньої та самостійної художньої діяльності. В основі організації мистецької освіти дітей дошкільного віку лежать **принципи здоров'язбереження, естетичності, практичності, доцільності.**

Види мистецької діяльності дітей дошкільного віку

- ♦ **Художньо-продуктивна:** малювання, ліплення, аплікація (створення образів за допомогою різних художніх матеріалів).
- ♦ **Музична:** співи, слухання музики, музично-ритмічна та музично-ігрова діяльність, гра на дитячих музичних інструментах (візуалізація образів музики та передача їх під час виконавської діяльності голосом, рухами, пластикою).
- ♦ **Театралізована** — формування глядацької та виконавської культури на основі занурення в театральну атмосферу та створення і “проживання” образів персонажів у власній сценічній діяльності.
- ♦ **Самостійна художня діяльність** — специфічний спосіб організації життєдіяльності дітей, зумовлений природною потребою дошкільнят в інтимізації буття. Дитина повинна мати не тільки можливість усамітнитися, а й час, який можна використати на власний розсуд, аби самостійно закріпити вже набутий досвід

мистецьких дій, проявити чи певною мірою перевірити рівень своєї компетентності та самоствердитися. Така діяльність розгортається за ініціативою дітей, відповідає їхнім інтересам та потребам, вимагає особливого ставлення до дорослого, його педагогічного супроводу.

Кожен з видів мистецької діяльності передбачає **вільні дії дитини у створеному педагогом просторі** на основі інтуїтивного досвіду та реалізації творчого потенціалу, який є в кожного малюка.

Мистецька діяльність дітей дошкільного віку має бути процесом не лише зовнішньої дії, а й поступового опанування (розвитку та контролю) особистістю власних емоцій, руху від пізнання себе зовнішнього до відкриття свого внутрішнього світу. Тому пріоритетним у мистецькій діяльності є розвиток здатності дитини до усвідомлення своїх внутрішніх глибинних прагнень, уміння викликати в себе позитивні емоційні стани, почуття, переживання та відтворювати їх у художніх образах.

Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до мистецтва та мистецьких видів діяльності

- ♦ Цілеспрямоване застосування заходів, спрямованих на розвиток емоційної сфери дошкільників.
- ♦ Здатність педагога вміло, своєчасно і тактовно долати перешкоди, які стоять на шляху до пізнання краси.
- ♦ Створення умов для сприймання дитиною краси через емоції, переживання (“чудесний дотик до глибини душі”).
- ♦ Апелювання до генетичного досвіду світосприйняття, що зумовлений первинністю зв'язку індивідуального розвитку з історією людства.

**Творчості захопливий процес
Завжди викликає інтерес.**

(Надіслала Марина Котляр,
ТОВ “НВК Хелпі Кідс”, м. Київ)

- ♦ Врахування взаємозв'язку й залежності естетичного розвитку дитини від морального та інтелектуального.
- ♦ Налагодження безпосереднього процесу спілкування дитини з реальними об'єктами і явищами довкілля та їхніми мистецькими образами.

ЯКІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ЗАСТОСОВУВАТИ?

Формування мистецько-творчої компетентності передбачає розвиток у дитини таких якостей як *спостережливість* та *емоційність*. Провідним методом, спрямованим на набуття цих якостей, є *паузи споглядання* та *паузи вслуховування*. Вони допомагають відчутти радість, здивування, зацікавленість, дають можливість пізнати щось нове.

У сприйманні краси не можна поспішати — поспіх породжує байдужість. Будь-яке захоплення починається з мовчазного вдивляння в об'єкт, адже в мовчанні іноді можна почути більше, ніж у словах. Таку можливість дають **паузи споглядання**.

Щоб навчити дітей самостійно виокремлювати мальовничі куточки довкілля, бачити предмети в цікавих ракурсах, радимо використовувати **прийом “Чарівна рамка”**. Запропонуйте дітям подивитися на світ довкола крізь “бінокль”, “підзорну трубу”, рамку, вирізану з кольорового картону (вона може мати будь-який розмір та геометричну форму: округлість, квадрат, прямокутник тощо).

Ефективним є також **ігровий прийом “Розглядання з різних точок”**. Нехай ваші вихованці подивляться на об'єкт зблизька, а потім із певної відстані, перемістившись лівіше, правіше...

Використання цих прийомів допомагає сконцентрувати увагу дошкільників на певних об'єктах і явищах, дати їм можливість приміряти на себе роль художника, який знайшов цікавий об'єкт для відтворення, та пережити мить народження творчого задуму, який потім “оживе” у дитячій діяльності.

Паузи вслуховування дають змогу почути розмаїття звуків природного й соціального довкілля та є основою розвитку музичного слуху.

Результати таких спостережень можна фіксувати в **“щоденнику мистецьких вражень”** (груповому, у ЗДО, та сімейному), який спонукає дітей та дорослих не лише вдивлятися і вслухатися в довкілля в пошуках вражень, а й розширювати коло споглядання, відвідуючи мистецькі заклади (театр, музей, галерею, філармонію, виставковий

**Ми із власного досвіду знаєм —
Театральне мистецтво єднає!**

(Це та наступні фото надіслала
Тетяна Шевченко, ЗДО №518, м. Київ)

центр тощо). Дорослі ведуть записи, а діти відтворюють враження в малюнках, піктограмах, емопозначках тощо.

Словесні методи:

- ♦ мистецтвознавча розповідь;
- ♦ обговорення;
- ♦ діалог і полілог;
- ♦ заохочення;
- ♦ порада.

Практичні методи:

- ♦ експериментування з матеріалами, інструментами, звуками, формами, атрибутами, створення образу в різних видах мистецької діяльності;
- ♦ *вправлення в мистецьких техніках* (малюванні, ліпленні, аплікації, співі тощо).

Забезпечення умов для самовираження кожної дитини в мистецькій діяльності передбачає емоційне занурення в середовище, наповнене різноманітними матеріалами для творчості, які дитина вибирає за власним бажанням і які допомагають реалізувати задуми щодо створення художнього образу. Завдання дорослого — **організувати вільний доступ до матеріалів**, за допомогою яких дитина виражає свій внутрішній стан (щось сокровенне й особисте), формує власні уявлення про світ, та допомогти їй усвідомити і запам'ятати власні відчуття.

Мистецьке або художньо-педагогічне спілкування — особлива, емоційно орієнтована форма спілкування на основі мистецької діяльності.

Мистецьке або художньо-педагогічне спілкування передбачає інтегровану мистецьку діяльність, у якій одна — образотворча (малювання, ліплення, аплікація), музична, театралізована — може домінувати. Пріоритетом такого спілкування є створення дітьми образів за допомогою самостійно вибраних засобів, способів, матеріалів.

Види мистецьких або художньо-педагогічних спілкувань

- ♦ Теоретичні (мистецтвознавчі).
- ♦ Практичні (спрямовані на образотворення в різних видах мистецької діяльності), які можуть проводитися у форматі майстерні (“Майстерня художника”, “Гончарна майстерня”, “Дизайнерська майстерня”, “Майстерня звуків”, “Акторська майстерня”, “Театральна майстерня” тощо).
- ♦ Інтегровані (ґрунтуються на синтезі та взаємодії різних видів мистецтва).

Алгоритм мистецьких занять

- 1 Визначення теми.
- 2 Добір відповідного матеріалу (обладнання, забезпечення).
- 3 Мотивація дітей (створення інтриги).
- 4 Продумування рефлексійних тематичних полілогів.
- 5 Визначення методів і прийомів роботи із “зерном образу”.
- 6 Конкретизація умов для вибору дітьми інструментів створення художнього образу (художньо-продуктивного, музичного, театралізованого).
- 7 Вибір прийомів стимулювання дітей до створення образу (з урахуванням вікових особливостей).
- 8 Визначення формату презентації дитячих робіт (вистава, концерт, виставка, вернісаж, колаж тощо).
- 9 Пошук емоційно орієнтованих прийомів закріплення вражень (підсумкова рефлексія).

Етапи мистецьких занять

- I. Проективний.
- II. Діяльнісний.
- III. Результативно-аналітичний.

Серед інших форм роботи, спрямованих на формування мистецько-творчої компетентності, — артпроекти, ігри, екскурсії, прогулянки, перегляди фільмів, телепередач, вистав, свята, розваги, концерти, фестивалі, шоу-програми та ін.

Діяльність в нас художньо-продуктивна — Ми створюємо дерево чарівне!

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Естетика побуту

Естетичне оформлення простору вчить дитину відчувати й усвідомлювати красу життя, спонукає створювати і берегти її. Художнє оформлення дошкільного закладу зумовлюється змістом освітньої діяльності, вимогами щодо охорони життя і зміцнення здоров'я дітей, їх естетичного розвитку. Обов'язково слід звертати увагу на меблі, іграшки.

Бажано використовувати не лише елементи декору (репродукції творів живопису, скульптури малих форм та ін.), а й малюнки, вироби дітей, батьків та педагогів.

Естетика побуту також має сприяти формуванню в дітей певних норм столового етикету, як-от використання гарних скатертин, серветок, посуду, столових приборів та ін.

Мистецтво

Зустріч із мистецтвом дає можливість повному подивитися на буденні речі; сприяє розвитку в дітей естетичних почуттів та формуванню на їх основі естетичного ставлення до природного та соціального довкілля; розвиває здатність отримувати естетичне задоволення від сприймання краси; підтримує інтерес до сприймання краси життя, що акумульована у творах мистецтва.

Твори **образотворчого мистецтва** використовують в оформленні побуту, під час освітньої та самостійної художньої діяльності. Це твори

живопису (портрети, натюрморти, пейзажі), графіки (естампи, гравюри, офорти, книжкові ілюстрації), малі скульптурні форми (вироби з фаянсу, гіпсу, дерева), твори декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, художнє скло, народні декоративні вироби та ін.).

Музику використовують як універсальний засіб впливу на розвиток дитячої особистості. У повсякденному житті діти сприймають музику пасивно, адже вона є тлом, звучить неголосно, на другому плані. Проте це не означає, що від такого сприймання немає користі — вплив музики все одно залишається безпосереднім.

Музичний супровід доречно застосовувати під час освітньої, ігрової, самостійної художньої діяльності, а також ранкового прийому дітей, вдягання на прогулянку, підготовки до денного сну, прийому їжі, збирання додому.

Мистецтво театру спрямоване на розвиток у дитини глядацької культури: здатності переносити естетичні оцінки з конкретного твору на інші види мистецтва; усвідомлено сприймати форму та зміст твору, його мораль, “зерно образу”; інтерпретувати смисли, які автор вклав у твір, режисерську концепцію та акторське виконання; співпереживати дійовим особам; готовність до рефлексії (особистісних оцінок вистави, дій персонажів, власних вражень та емоцій); спроможності використовувати набутий поведінковий досвід та емоційно проявлятися у власному житті.

Природа

Краса природи — перша і найдоступніша краса для людини — сприяє формуванню уявлень

про прекрасне, навичок мистецької діяльності, розвитку естетичних оцінок, переживань і смаків, створює широкі можливості для накопичення в дітей естетичних вражень, інтенсивного розвитку в них чуття кольору, тону, об'єму, контуру, перспективи.

Об'єкти та явища природи є подразниками, які стимулюють зорові, слухові, нюхові й тактильні переживання, необхідні для формування мистецької компетентності.

ПОЗИЦІЯ І ДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ

Визначальним принципом педагогічного супроводу освітнього напрямку “Дитина у світі мистецтва” є формування ціннісного ставлення до продуктів мистецької діяльності та сприяння їх привласненню дитиною.

Усе, що робить дитина на мистецьких заняттях, має відповідати її життєвим запитам, бути спрямованим на формування життєвих навичок і особистісної компетентності.

Дитина повинна зрозуміти, для чого та чи інша діяльність потрібна їй у житті. Ідеться не про прагматизм, адже одна з найголовніших функцій мистецтва — гедоністична (отримання насолоди). Але мотивація краще спрацьовує у випадку, коли дитина бачить значущий результат мистецької діяльності (наприклад, засвоюючи прийоми ліплення під час занять із кулінарного мистецтва, декоруючи приміщення до свята, виконуючи роль у виставі тощо).

У процесі мистецької діяльності (художньо-продуктивної, музичної, театралізованої) дитина створює продукт — певний образ. Він може бути

Фотоконкурс
“Наші діти”

Різнобічні в нас таланти —
Й співаки ми, й оркестранти

матеріальним (картина, колаж, виріб із тіста, глини тощо) або нематеріальним (пісня, танець, театральний образ, пластичний етюд). Проте він завжди привласнений дитиною, оскільки це спосіб маленької особистості заявити про себе.

Опановуючи мову символів у різних видах мистецтва, діти створюють образи для дослідження своїх талантів та формують власне ставлення до світу. У цьому й проявляється їхня залученість у життя.

У мистецьких видах діяльності формуються навички, які стануть базовими для дорослого життя: уміння слухати і чути, дивитися і бачити, естетичний смак, основи декорування, розвиваються дрібна моторика (як основа підготовки руки до письма), інтонаційна та емоційна виразність мовлення, пластичність, чуття ритму (яке є основою читання і письма), засвоюються правила етикету тощо.

Виведенню мистецької освіти дітей дошкільного віку на якісно новий рівень слугує **мистецька рефлексія**:

- ♦ педагогів — щодо власної діяльності (особистісна і професійна) та взаємодії з вихованцями (індивідуальна й колективна);
- ♦ дітей — щодо процесу мистецької діяльності і власного емоційного стану під час сприймання твору мистецтва або власної мистецької діяльності (ретроспективна, ситуаційна, перспективна).

Очевидно, що передумовою формування мистецької рефлексії дитини є залучення всіх учасників освітнього процесу до активної взаємодії та саморозвитку, **організація в ЗДО творчо-розвивального простору**. Такий простір, з одного боку, забезпечує умови для прояву творчості як необхідної базової якості педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості, створення нових соціально значущих духовних цінностей; з іншого — є по суті моделлю взаємодії “педагог — дитина”, яку вихователь приймає і розуміє, усвідомлюючи свою роль та позицію вихованця, урахування ризиків та труднощів й шукаючи оптимальні шляхи їх розв’язання.

Залучення дітей до мистецтва забезпечує розвиток їхньої пізнавальної активності, емоційного інтелекту, створює умови для самореалізації та самовираження під час створення образів, що виключає наслідування зразка, шаблонність, стереотипність, нав’язування дорослим певних способів дій.

Дитина має право вибору, пошуку власних шляхів у мистецькій діяльності. Вона проявляє своє особистісне ставлення до того, що пропонує педагог, і може погодитися або не погодитися із цим.

Навчання без зразка є принциповим для реалізації освітнього напрямку “Дитина у світі мистецтва”. Дитина унікальна за своєю природою, і в неї є безліч способів сприймання предметів та явищ довкілля і, відповідно, їх фіксування. Проте дошкільники часто втрачають свою унікальність, стаючи жертвами упереджених, стереотипних дій з боку дорослих. Серед таких найпоширенішою є вимога щодо використання зразків в освітньому процесі (наслідування зразка вихователя в образотворчості; прямого копіювання дій дорослого в інших видах діяльності). Наявність таких зразків призводить до продукування “робіт під копірку”, гасить бажання уявляти, фантазувати, розмірковувати, знищує творче начало. Наслідуючи дії дорослого, дитина копіює і його світорозуміння.

Мета освітнього напрямку “Дитина у світі мистецтва” — допомогти дитині створити власну картину світу, відображаючи свої враження від нього в художніх образах.

У цьому допоможе правило: **образ створюється від предмета, об’єкта, явища через передачу його характерних ознак**. Але образ може бути створений і з хаосу й лише потім набути тематичного вигляду. Яскравим прикладом цього в малюванні може бути кляксографія, у музиці — какофонія звучання дитячих музичних інструментів, яка перетворюється на “майстерню звуків”, у театралізованій діяльності — маніпуляції з різними атрибутами, що трансформуються в театралізовану гру. Пріоритетне завдання педагога — допомогти дитині усвідомити, що вона хоче донести своїм образом. Без відповіді на це питання створити образ неможливо.

Також педагогу варто усвідомити, що створювати образ — це не те саме, що відтворювати певний об’єкт або явище. Це означає передусім передавати його ознаки, спираючись на пережиті емоційні враження, які формуються в результаті візуального, аудіального, тактильного, кінестетичного та емоційного контакту.

Мистецько-творча компетентність дитини формується як результат реалізації емоційно орієнтованої моделі мистецької освіти. Її основою є діалогічність як спосіб існування та розвитку особистості, що передбачає: емоційну взаємодію з іншою особистістю; здатність створювати художні образи, засновані на особистісній якості образного пізнання світу; спільну діяльність дорослого і дитини в мистецькому середовищі. ■